

ОЗНАКИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСФЕРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

МОСКВЯК Ярослава

Національний університет «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0003-3147-0251>

e-mail: yaroslava.y.moskviak@lpnu.ua

У статті досліджено особливості трансферу інноваційного технології. Було визначено, що стратегічне співробітництво у фінансовій та виробничих сферах підприємства недостатньо для забезпечення його конкурентоспроможності на світовий ринок та інтеграція у світовий економічний простір. Звертається увага на питання розвитку трансферного потенціалу. Міжнародний трансферний потенціал забезпечує максимальну віддачу від їх реалізації та забезпечує компаніям такі стратегічні можливості: розвиток внутрішнього ринку; розвиток нових виробництв; адаптація та передача досягнень розвинених країни; входження в транснаціональну інфраструктуру.

Напрямок представлено в розвитку трансферу технологій для різних сфер, а також важливо, що дотримання принципів прозорості та законності передача технологій та обладнання, сумлінна поведінка учасників. Ринок трансферу технологій є важливим фактором подальшого цивілізаційного розвитку розвитку України.

Актуальність дослідження полягає в тому, що транснаціональні корпорації (ТНК) слід розглядати не лише як підприємства, організовані в будь-якій правовій формі, які складаються з материнських компаній та контрольованих іноземних підприємств, розташованих у країні базування та інших країнах, а також як міжнародні компанії, що мають господарські підрозділи принаймні в двох країнах і управляють ними з одного або кількох центрів. Ці центри приймають рішення, що забезпечують узгоджену політику та загальну стратегію, включаючи розподіл ресурсів, технологій та відповідальності для досягнення прибутку.

Ключові слова: трансфер технологій, інтелектуальний капітал, міжнародний інфраструктура, міжнародне співробітництво, конкурентоспроможність компаній.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-15>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Інтелектуальний капітал у міжнародній економіці розглядається як основний елемент у конкурентній боротьбі, що в кінцевому рахунку визначає економічну ефективність розвитку компанії. Сучасні тенденції світової інноваційної діяльності включають використання інноваційних технологій у всіх галузях народного господарства. Розширення міжнародних економічних зв'язків сприяє підвищенню темпів економічного розвитку. Дослідження в галузі міжнародних переказів дозволяють компаніям оперативно реагувати на нові зміни в економічних процесах і утримувати свої позиції на міжнародних ринках.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Категорія «трансферний потенціал» є новою в економічній науці.

Теоретичні напрацювання вчених відстають від практик світових компаній цей напрямок. Важливі результати в теорії міжнародного трансферу технологій були зроблені Келлером В., Ейткеном Б., Бранслеттером Л., Едмондсом К. Роботирізні вчені виявляють відмінності в розумінні категорії «міжнародний трансфер технологій». Вплив глобалізації на світ економіки досліджували такі українські вчені: Вернадський В., Гальчинський А., Геєць В., Барановський О., Василенко Ю., Луцишин З., Філіпенко А.С. Наслідки глобалізації досліджували Алле М., Герст П., Томпсон Г., Герда Д., Штігліц Дж.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета дослідження полягає у вивченні теоретичних основ діяльності транснаціональних корпорацій та визначенні їхнього впливу на розвиток світової економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Процес переходу людства від індустріального розвитку до постіндустріального ознаменувався формуванням категорії «глобалізація».

Кофі Анан вважає, що глобалізація – це загальний термін, який означає комплекс комплекс транскордонних взаємодій між окремими особами, підприємствами, установами і ринків, що виявляється в розширенні товарних потоків, технологічних і фінансових фондів, у зростанні та посиленні впливу міжнародних інститутів громадянського суспільства, у глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, в розширенні транскордонного спілкування та обміну

інформацією через Інтернет, у транскордонному перенесенні захворювань та екологічних наслідків, і у взаємозв'язку окремих видів злочинної діяльності.

Основною ознакою світової економічної глобалізації є домінування міжнародні відносини над національними, міжнародні стандарти. Компанії мають нові можливості для розвитку, які є супроводжується певними ризиками, які залежать від зміни правил гри в міжнародній арені. Процес глобалізації сприяє появи нового конкурентні сфери, що призводить до жорсткої конкуренції з використанням традиційних методів. Таке швидке зростання числа внутрішніх конкурентів компанії та поступове зростання міжнародних конкурентів, які мають великі можливості. Від таким умовах виникає потреба в постійному процесі впровадження інновацій не тільки на рівні підприємства, але й у міжнародному масштабі.

Окрім характеристик транснаціональних корпорацій (ТНК), важливими є такі ознаки: Більшість ТНК мають присутність майже у 100 країнах. Наприклад, компанії як Coca-Cola, Nestlé (виробництво напоїв та солодоців), MetroCash&Carry (мережа оптових гіпермаркетів), Samsung (електроніка), і Toyota (виробництво автомобілів) відомі по всьому світу.

Диверсифікація виробництва і діяльності в різних галузях. Наприклад, американська компанія International Telephone and Telegraph (ITT), яка починала як монополіст у галузі засобів зв'язку, стала конгломератом, що також працює в фармацевтичній, харчовій промисловості та сфері послуг.

Участь у кооперації виробництва та міжнародній спеціалізації. Наприклад, різні філії однієї ТНК можуть виробляти різні види продукції: англійська філія General Motors, Vauxhall, виробляє вантажівки, тоді як західнонімецька філія Opel спеціалізується на легкових автомобілях.

Сьогодні глобалізація тільки починає розвиватися, і ТНК виступають основними двигунами цього процесу. Роль ТНК у глобалізації можна визначити наступним чином: Можливість планування, організації та контролю транскордонної діяльності.

Здатність повністю використовувати переваги інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та сприяти їхньому розвитку. Реалізація великої кількості міжнародних транзакцій. Використання організаційних і технологічних інновацій як основи для розвитку ТНК.

Зазначені факти свідчать про те, що ТНК є як окремою підсистемою, так і ключовим двигуном процесів глобалізації та трансформації світової економіки. Наразі понад 500 ТНК складають основу світової економіки. Загалом у світі функціонує близько 60 тисяч фінансово-промислових груп і ТНК, які розширилися за межі своїх країн базування і мають близько 250 тисяч філій. Ці корпорації контролюють 50% світового промислового виробництва і здійснюють близько 70% світової торгівлі.

Найбільші ТНК мають річний обсяг продажів у сотні мільярдів доларів США, близько 500 ТНК мають обсяг збуту понад 18 мільярдів доларів на рік, а середньорічний обсяг продажів цих корпорацій досягає кількох сотень мільйонів доларів. ТНК виробляють 80% продукції в галузі електроніки та хімії, 95% у фармацевтичній промисловості, та 76% у машинобудуванні.

Транснаціональні корпорації (ТНК) контролюють 90% світового ринку пшениці, кукурудзи, кави, тютюну, лісоматеріалів та залізної руди; 85% ринку міді і бокситів; 80% ринку чаю і олова; 75% ринку сирої нафти, бананів і натурального каучуку. Найбільші 100 ТНК володіють значною часткою світової економічної потуги. До таких корпорацій відносяться Microsoft, ExxonMobil, Nestlé, Ford, Philip Morris, Citigroup, General Electric, Johnson & Johnson, Walmart, IBM, BP і Royal Dutch/Shell.

Серед вітчизняних ТНК варто виділити: провідну фінансово-промислову групу України «СКМ» і приватну міжнародну групу «Group DF».

Компанія СКМ володіє контрольними пакетами акцій понад 100 підприємств, що працюють у сферах енергетики, телекомунікацій, металургії, нерухомості, роздрібною торгівлі, банківської справи, страхування та інших галузях економіки. Її діяльність охоплює різні сектори та країни. Група компаній «Group DF» працює в енергетичній сфері, хімічній промисловості та нерухомості в Україні та інших європейських країнах.

Серед інших вітчизняних ТНК також можна назвати: корпорацію «Interpipe Group», яка контролює активи у сфері послуг та інформаційних технологій і займається сталеливарним виробництвом; «Індустріальний союз Донбасу», що є інтегрованою холдинговою компанією і володіє контрольними пакетами акцій близько 40 промислових підприємств в Україні, Угорщині та Польщі; горілчану компанію «Nemiroff», яка входить до міжнародного холдингу «Nemiroff» і є одним із найбільших світових виробників горілчаних виробів, продукція якої реалізується в 72 країнах світу.

З організаційної точки зору, транснаціональні корпорації (ТНК) функціонують як одногалузеві або багатогалузеві концерни.

Одногалузеві концерни зазвичай є горизонтально інтегрованими підприємствами, що спеціалізуються на виробництві великої частини однорідної продукції, наприклад, компанія «Vodafone».

Багатогалузеві концерни можуть бути представлені у вигляді вертикально інтегрованих корпорацій або диверсифікованих ТНК:

Горизонтально інтегровані корпорації мають підприємства, що випускають велику частину однієї категорії продукції, наприклад, мережі швидкого харчування («Fast Food»).

Вертикально інтегровані корпорації об'єднують під єдиним управлінням ключові етапи виробництва кінцевого продукту.

Диверсифіковані ТНК включають в себе національні підприємства з елементами як вертикальної, так і горизонтальної інтеграції, такі як компанія «Nestlé».

Міжнародна ієрархія ТНК може бути представлена у вигляді інтернаціональних, багатонаціональних (мультинаціональних) та глобальних корпорацій.

Таким чином, діяльність ТНК приносить значну вигоду країнам, зокрема завдяки легкому доступу до ресурсів інших країн, розширенню ринків збуту, зростанню попиту на національну продукцію за кордоном, зниженню протекціоністських бар'єрів при розміщенні виробництв у цих країнах, а також наявності великих матеріальних активів у цих компаній.

Стратегічним є співробітництво у фінансовій та виробничій сферах компанії недостатньо для забезпечення своєї конкурентоспроможності на світовому ринку та інтеграції в глобальний економічний простір. Щоб компанія зайняла привабливу нішу в міжнародному ринку, йому необхідно реалізувати процес створення нових конкурентоспроможних переваг за результатами інноваційних досліджень. Результатом процесу є реалізація компетенцій, які іншим важко відтворити.

Компетенції мають нематеріальний характер і використовуються в управлінських технологіях, інтелектуальні ресурси персоналу. Теоретична концепція, успішно розроблена в останні десятиліття, – концепція «інтелектуальний капітал». Інтелектуальний капітал можна придбати шляхом реалізації стратегічних рішень у своїй діяльності: підвищення кваліфікації працівників за рахунок обміну досвідом або персоналом з провідними міжнародними компаніями (проходження курсів у світових бізнес-школах, стажування в міжнародних компаніях), постійний аналіз наявного потенціалу компанії, постійний моніторинг ринкових тенденцій, використання міжнародних передових технологій і ноу-хау в їх діяльності.

Трансфер технологій – це переміщення технологій різними каналами від одного власника до іншого. Передача технологій відноситься до міжнародної передачі зарубіжних науково-технічних досягнень, тобто коли технологія створена в одній країні перетворюється на продукт або процес, що використовується в іншій країні.

Міжнародний трансфер технологій забезпечує максимальну віддачу від них впровадження та надає компаніям такі стратегічні можливості:

- Розвиток внутрішнього ринку;
- Розвиток нових виробництв;
- Адаптація та трансфер досягнень розвинених країн;
- Вхід в транснаціональну інфраструктуру.

Темпи розвитку та ефективність господарського обігу технологій визначаються участю науково-дослідних установ, підприємств та організацій у сфері міжнародної передачі технологій. Показники країн участь у міжнародному трансфері, експорті та імпорті технологій та ін. Динаміка їх зміни в часі є важливими показниками економічному розвитку.

Вибір методів або форм передачі технологій залежить від факторів:

- цільове призначення технології;
- стратегія співпраці з партнерами по розвитку;
- інвестиційні та технічні можливості підприємства для реалізації технології.

Успіх передачі технологій залежить від постійної співпраці між покупцями і постачальниками технології на всіх етапах передачі. Технологія замовлення повинна встановлювати графіки виконання угод і показники оцінки для моніторингу правильності виконання процесу.

Високотехнологічні інноваційні компанії Європейського Союзу оснащені найкращі дослідницькі лабораторії, які дають можливість володіти більш сучасними розробками і знаннями, а також отримати вигоду від передачі технологій. На основі дослідження національних університетів вони

отримують нові форми знань завдяки тісно співпрацювати з університетами за кордоном. Європейська мережа підприємств (EEN) є однією з мереж трансферу технологій, що працює на рівні ЄС. Метою роботи EEN є налагодження міжнародної співпраці та поширення знання.

Важливою умовою застосування правил є призначення договорів – виробництво товарів з використанням переданих прав інтелектуальної власності. Правила не поширюються на спільні дослідження та розробки (НДДКР) і постачання контракти. Водночас правила поширюються на положення про трансфер технологій угоди, що регулюють купівлю товарів ліцензіатом і передачу, відповідні права інтелектуальної власності, необхідні для виробництва або продажу контракту товарів.

Особливістю сучасного етапу розвитку полягає в тому, що транснаціональні корпорації активно залучають свої іноземні філії, наукових центрів, лабораторій у проведенні науково-дослідної діяльності. Використання внутрішньо корпоративного обміну технологіями є одним із засобів зовнішньоекономічної розширення. Основним каналом реалізації цієї політики є транснаціональних корпораціям є передача ліцензій їх власним філіям і дочірнім компаніям при трансфертні ціни, тобто надання нових досягнень на пільгових умовах.

Ліцензії дозволяють транснаціональним корпораціям налагодити виробництво конкурентоспроможної продукції на приватних підприємствах і продавати їх у державах, де вони працюють. В результаті транснаціональні корпорації отримують можливість не тільки мінімізувати витрати, а час розробки винаходу, а й уникнути митних бар'єрів і валюти обмеження інших країн.

Близько 2/3 загальної вартості міжнародні договори з об'єктами інтелектуальної власності, на думку експертів, є договорами між афілійованими корпоративними структурами, що свідчить про переважання узгоджені дії та економічні зосередження в міжнародній торгівлі об'єктами інтелектуальна власність. У 1978 році розпочала роботу Комісія ООН з права міжнародної торгівлі розглянути уніфікацію правил міжнародної передачі технологій, поряд з питання про транснаціональні корпорації, обмежувальну ділову практику, усунення дискримінації в торгівлі та обов'язок співробітництва в торгівлі стосунки. Пізніше ця комісія вирішила розглянути питання уніфікації правил регулювання передачі технологій разом із договірними положеннями в галузі промислового розвитку. Одним з аргументів на користь включення в

Положення про трансфер технологій у правовому керівництві з будівництва промислових об'єктів було те, що трансфер технологій є необхідним елементом надання допомоги замовнику в роботі підприємства та його обслуговування. Питання протидії обмежувальній бізнес-практик у багатьох аспектів в українському законодавстві визначено та уніфіковано щодо європейського вимог, але питання передачі технології замовнику як допомога в функціонування підприємства та його обслуговування залишається невирішеним. Навіть норми адаптовано до законодавства України щодо контролю за економічною концентрацією процеси не передбачають конкретних правил, що забезпечують захист екон конкуренції щодо використання трансферу технологій як ефективного механізму для отримання контролю над ринком відповідних товарів, робіт чи послуг. Наприклад, внесення змін до Закону України «Про захист економічної конкуренції» від підвищення ефективності системи контролю за економічними концентраціями спрямована на реалізацію положень статті 256 «Апроксимація законодавства та практика застосування» Угоди про асоціацію між Україною та Європейського Союзу, який передбачає, зокрема, необхідність виконання статей 1 та 5 (1)-(2) Регламенту Ради (ЄС) № 139/2004 від 20 січня 2004 р. про контроль над концентрацією суб'єктів господарювання та виконання положень пункту 73 ст План дій щодо дерегуляції економічної діяльності та спрощення нормативної бази, що передбачало перегляд систему вартісних показників, для досягнення яких необхідно отримати ст дозволу Антимонопольного комітету України на концентрацію, в зокрема, з точки зору підвищення їх значення та врахування впливу зосередження на конкуренції в Україні на основі Рекомендацій ОЕСР Рекомендації Міжнародної конкурентної мережі щодо будівництва ефективну, ефективну та швидко систему контролю шляхом економічної концентрації, але робити не забезпечують використання механізмів протидії економічній концентрації (M&A).

Механізми трансферу технологій. Досягнення відповідних оціночних показників є надзвичайно ілюзорний; однак процеси концентрації на українському ринку не зупинила навіть війна, хоча ми можемо спостерігати поступовий потік угод до інші юрисдикції з більш лояльним режимом оподаткування та контролю.

Згідно з правилами, договори про трансфер технологій будуть вважається законним і не вимагатиме отримання дозволу Антимонопольного органу комітету України, якщо вони укладені між конкуруючими суб'єктами господарювання і їх сукупна частка на цьому ринку не перевищує

20%, а також якщо вони є укладених між суб'єктами господарювання, які не є конкурентами, частка ринку кожен учасник не перевищує 30%. Ці правила не застосовуються до угод про передачу технологій, які містять певні жорсткі обмеження: обмеження можливості однієї зі сторін визначати свої ціни під час продажу товарів стороннім особам; виробничі обмеження; розподіл ринку за територіальною ознакою, асортиментом або колом споживачів (споживачі); обмеження можливості ліцензіата використовувати свої права на технологію або обмеження можливості будь-якої сторони здійснювати науково-дослідні та проектні роботи. У деяких випадках антимонопольні органи можуть не застосовувати правила до технологій договори передачі. Це може бути пов'язано з дослідженням ринку, проведеним Антимонопольного комітету України, через що встановлено, що угоди про передачу технологій на цьому ринку обмежать конкуренцію і не призведуть до позитивних наслідків. Типові вимоги до узгоджених дій бізнесу суб'єктів у сфері трансферу технологій, дотримання яких дозволяє за узгоджені дії без дозволу органів Комітету, не поширюються на багатосторонні угоди та угоди про промислове співробітництво.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Розвиток трансферу технологій та інновацій в ЄС не обмежується до міжнародних договірних зобов'язань, правил і директив. Основа передача технологій в ЄС полягає у створенні та функціонуванні рамок досліджень програми, відкриті для зовнішніх учасників. Програми є інструментами для просування науково-технічного прогресу країн і корелюють стратегії ЄС у сфері сприяння розвитку культури, науки та освіти на глобальному рівні масштаб. ЄС виділяє ресурси для сприяння розвитку та передачі технології. Правові основи співробітництва в галузі науки та технології містяться в угодах про партнерство та співробітництво ЄС з третіми країнами, а також в угодах про асоційоване членство дотримання принципів прозорості та законності технології та передача обладнання, добросовісна поведінка учасників передачі технологій ринок є важливим фактором подальшого цивілізаційного розвитку України. Держави слід звернути увагу на специфіку розвитку міжнародного правового регулювання трансферу технологій, гарантії та обмеження, що містяться в українському міжнародному зобов'язанні. Бо навіть норми європейських директив і норми, імplementовані в законодавство України, не є гарантією розвитку чесного та прозорого технологічного обміну та технологій передача. Процедури державних закупівель інноваційної продукції, проведення креативу конкурси наукових розробок (регулюються Директивою 2014/24/ЄС та Директива 2014/23/ЄС) та багатосторонні угоди про передачу технологій та наукові розробки, які недостатньо врегульовані чинним законодавством залишаються невирішеними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Романюк І., Мандич О., Севідова І., Бабко Н. (2020). Реклама управління. Харків: ХНТУА, 162 с.
2. Бабко Н., Квятко Т. (2020). Розділ 2 фінансово-економічні питання розвиток суспільства в умовах турбулентності. Актуальні проблеми суспільства розвиток в умовах турбулентності, 138.
3. Ігнатенко М., Романюк І., Яценко Ю. (2021). Супровід проектів і стратегії розвитку підприємств сільського зеленого туризму місцевими громад і держави. Економічний вісник університету, (51), 7-13.
4. Квятко Т.М., Руденко С.В., Миколенко І.Г. (2018). Стратегічний менеджмент концептуальні засади конкурентної поведінки сільськогосподарських підприємств. Фактичний проблеми інноваційної економіки, (2), 48-53.
5. Данько Ю.І., Галинська А.В., Плотницька С.І., Корнієцький А.В., Бобловський А.Й., Квятко Т. (2019). Конкурентоспроможність і цінова політика укр.аграрні підприємства з виробництва органічної продукції. *Espacios*, 40(3), 03-03.
6. Микитась А., Устик Т., Заїка С., Заїка О. (2021). Розвиток теоретичні, методологічні та практичні рекомендації інновацій вектори розвитку реінжинірингу бізнес-процесів та стратегічного управління підприємств. Технологічний аудит і резерви виробництва, 6(4), 62.

REFERENCES:

1. Romanyuk I., Mandych O., Sevidova I., Babko N. (2020). Advertising management. Kharkiv: KhNTUA, 162 p.
2. Babko N., Kyvatko T. (2020). Chapter 2 financial and economic issues, development of society in conditions of turbulence. Actual problems of society, development in conditions of turbulence, 138.

3. Ignatenko M., Romaniuk I., Yatsenko Yu. (2021). Support of projects and strategies for the development of rural green tourism enterprises by local communities and the state. *Economic Bulletin of the University*, (51), 7-13.
4. Kvyatko T.M., Rudenko S.V., Mykolenko I.G. (2018). Strategic management and conceptual principles of competitive behavior of agricultural enterprises. *Actual problems of innovative economy*, (2), 48-53.
5. Yu.I. Danko, A.V. Galinska, S.I. Plotnytska, A.V. Kornietskyi, A.Y. Boblovskyi, T. Kvyatko (2019). Competitiveness and price policy of Ukrainian agricultural enterprises producing organic products. *Espacios*, 40(3), 03-03.
6. Mykytas A., Ustyk T., Zaika S., Zaika O. (2021). Development of theoretical, methodological and practical recommendations for innovations, development vectors of business process reengineering and strategic management of enterprises. *Technological audit and production reserves*, 6(4), 62.

SIGNS AND TRENDS OF THE DEVELOPMENT OF THE TRANSFER POTENTIAL OF COMMERCIAL ENTERPRISES

MOSKVYAK Yaroslava

Lviv Polytechnic National University

The article examines the peculiarities of the transfer of innovative technology. It was determined that strategic cooperation in the financial and production spheres of the enterprise is not enough to ensure its competitiveness on the world market and integration into the global economic space. Attention is drawn to the development of transfer potential. International transfer potential provides the maximum return from their implementation and provides companies with the following strategic opportunities: development of the domestic market; development of new industries; adaptation and transfer of achievements of developed countries; entry into the transnational infrastructure.

Directions are presented in the development of technology transfer for various fields, and it is also important that compliance with the principles of transparency and legality of technology and equipment transfer, honest behavior of participants. The technology transfer market is an important factor in the further civilizational development of Ukraine.

The relevance of the study lies in the fact that transnational corporations (TNCs) should be considered not only as enterprises organized in any legal form, consisting of parent companies and controlled foreign enterprises located in the country of origin and other countries, but also as international companies, which have business units in at least two countries and manage them from one or more centers. These centers make decisions that ensure a coherent policy and overall strategy, including the allocation of resources, technology and responsibilities to achieve profit.

The purpose of the study is to study the theoretical foundations of the activities of transnational corporations and determine their impact on the development of the world economy.

Keywords: technology transfer, intellectual capital, international infrastructure, international cooperation, competitiveness of companies.